

PUBLIKAČNÍ A CITAČNÍ ETIKA

Mgr. Jiří Kratochvíl

PUBLIKAČNÍ ETIKA

Termínem publikační etika míníme několik zásad, které autor odborného textu při jejich psaní musí mít neustále na paměti:

1. **Uvádíme všechny zdroje, z nichž jsme čerpali** – podle zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském, konkrétně § 31, je autor povinen uvést pramen, z něhož čerpal.
2. **Zachováváme anonymitu a soukromí lidí zúčastněných pokusů** – je-li součástí našeho textu výsledek nějakého pokusu, výzkumu, zásadně nezveřejňujeme žádná osobní data zúčastněných bez jejich souhlasu.
3. **Nezveřejňujeme zkreslená či vymyšlená fakta** – na začátku výzkumu si vytváříme vždy hypotézu, jakých výsledků dosáhneme. Nikdy nesmíme výsledky měnit, nevynecháváme žádná data, jen abychom dosáhli konečného výsledku, jenž by souhlasil s naší hypotézou. Jestliže bychom tak učinili, nejenže vytváříme falzifikát, ale riskujeme použití našich výsledků jinými odborníky, čímž bychom záporně ovlivnili jejich závěry. Například v lékařském oboru by mohlo dojít i k ohrožení zdraví pacientů.
4. **Nevytváříme plagiáty** – použití cizí myšlenky v našem textu není přípustné, jestliže jejího autora, respektive zdroj přesně neidentifikujeme. Plagiátorství se dopouštíme, jestliže cizí text publikujeme pod svým jménem a pokud zdroj, z něhož jsme čerpali, neuvedeme formou bibliografické citace, poděkováním apod. Plagiátem je nejen převzetí celého textu jiného autora, ale i pouhé převzetí několika odstavců či vět, aniž bychom je graficky nějak vymezili, či označili citací pramene.
5. **Za výsledky práce neseme odpovědnost** – autor odborného textu si musí být vědom, že zveřejněním nesprávných informací může dezinformovat veřejnost a vyvolat u ní nesprávné závěry.

PLAGIÁTORSTVÍ

Pojmem plagiátorství chápeme všechny postupy, které vedou k vytváření plagiátů. Plagiátorství, respektive vytváření plagiátů, se dopouštíme tehdy, jestliže:

- zcizíme cizí rukopis a publikujeme jej pod svým jménem
- převezmeme něčí myšlenku či výsledky něčí práce, uvedeme ji a nijak neupozorníme na skutečného autora
- převezmeme část textu či odstavců, graficky je nevymezíme (uvozovkami, odlišným typem písma apod.) a neuvedeme bibliografickou citaci
- převezmeme původní text a pouze jej stylisticky upravíme

CITAČNÍ ETIKA

Terminologie

Český termín	Anglický termín	Význam termínu
citát	quotation	doslovně převzatá část textu psaná v uvozovkách
citace	citation	zkrácené označení dokumentu, které uvádíme přímo v textu a jimž spojujeme citované místo se záznamem o citovaném dokumentu
citování	citation	1. Technika citování 2. Etika citování
bibliografické citace	bibliographic references	podle ČSN ISO 690 systematicky uspořádané údaje, které jsou nutné k jednoznačné identifikaci dokumentu
Seznam bibliografických citací	list of bibliographic references	seznam odkazů na použitou literaturu, zpravidla uvedený na konci textu

Pro úplnost dodejme, že český překlad spojení bibliographic references je nepřesný, neboť správně znamená bibliografické odkazy, nikoli bibliografické citace, které se v angličtině pojmem bibliographic citations. Přesto respektujme označení v normě a **užívejme** tedy pro anglický termín bibliographic reference **český pojem bibliografické citace**.

Důvody užívání citátů, citací, citování a vytváření bibliografických citací

Citát

Při psaní odborných textů užíváme citátů nejčastěji v případech, kdy potřebujeme podpořit, či doplnit vlastní tvrzení jinou autoritou. Často rovněž vkládáme do textu citát tehdy, je-li úkolem pisatele s daným citátem polemizovat. Kvůli rozlišení citátu a vlastního textu uvádíme citát do uvozovek.

Př. Při vytváření bibliografických citací je třeba uvést všechny údaje o nakladateli, místu a roce vydání, což zdůrazňuje i Umberto Eco, když upozorňuje, že „*je špatným zvykem uvádět, kde byla práce publikována, a neřící kým.*“ (ECO, 1997: 92)

Citace a bibliografické citace

Odkazujeme-li na určitý dokument, z něhož jsme citovali nebo čerpali informace, je třeba vytvořit bibliografickou citaci, popř. její zkrácenou podobu, tj. citaci. Činíme tak z těchto důvodů:

- bibliografické citace jsou cenným pramenem pro čtenáře, jehož prostřednictvím může zpětně díla dohledat, informace zkontrolovat, popř. seznámit se s dalšími díly a prohloubit si tak vlastní znalosti dané problematiky
- bibliografickými citacemi autor dokládá hloubku vlastních znalostí zpracovávaného tématu

- bibliografické citace vytváříme v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb. o právu autorském
- vytváří tzv. skryté bibliografie, tj. soupisy dokumentů týkajících se konkrétní problematiky

Rozdíly mezi citací a bibliografickou citací:

- bibliografická citace má normou stanovená pravidla, které údaje se musí uvádět a které jsou volitelné; jestliže jde o odkaz uprostřed textu, uvádí se ve zkrácené podobě buď v poznámce pod čarou nebo na konci kapitoly s odkazem na konkrétní stranu zdrojového dokumentu; na konci celého textu se uvádí bibliografické citace s údajem o počtu stran v dokumentu

Příklad bibliografické citace konkrétní strany:

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 271.

Příklad bibliografické citace celého dokumentu:

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. 271 s. (ISBN 80-7198-173-7.)

- citace je zkrácená podoba odkazu na zdroj informací, uvádí se v závorkách přímo za textem zpravidla v podobě: (PŘÍJMENÍ, rok vydání: strana).
Příklad: Při vytváření jmenných autorit v bibliografické citaci je třeba u jmen autorů respektovat některé jazykové zvláštnosti. (ŠESTÁK, 2002: 40)

Citování

Hovoříme-li o citování, máme na mysli **techniku citování**, tj. způsob vytváření bibliografických citací, a **etiku citování**, tj. dodržování etických zásad při práci se zdroji informací.

Technika citování

Několikrát jsme již vzpomenuli, že se v Česku při vytváření bibliografické citace doporučuje řídit se normou ČSN ISO 690. Od ledna 2000 se tato norma uvádí jako norma **ISO 690 Informace a dokumentace – Bibliografické citace** a skládá se z těchto částí:

- **ISO 690: Dokumentace – Bibliografické citace – Obsah, forma a struktura**
Norma bude revidována, v současnosti se označuje jako ISO 690-1 a obsahuje pravidla psaní bibliografických citací monografií, jejich částí, seriálových publikací, jejich článků, příspěvků do monografií a patentových dokumentů.
- **ISO 690-2: Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části**
Norma obsahuje pravidla psaní bibliografických citací elektronických monografií, databází, počítačových programů, jejich částí, elektronických seriálových publikací, jejich článků, elektronických nástěnek, diskusních fór a elektronických zpráv.

Etika citování

Již několikrát zaznělo, že podle zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském jsme povinni uvádět zdroje, z nichž jsme čerpali pro naši práci. Zdůvodněme si nyní zásadní pravidla citování, abychom si uvědomili jeho nezbytnost:

- **Uvádíme všechny použité zdroje** – podle § 31 zákona č. 121/2000 Sb. jsme povinni zdroj, z něhož jsme převzali nějaký údaj do naší práce. Znamená to, že vždy uvedeme všechny prameny, z nichž jsme čerpali, i kdyby se nám zdály bezvýznamné (např. ověření si termínu v nějakém slovníku).
- **Z bibliografické citace musí být pramen jasně identifikovatelný** – v bibliografické citaci se snažíme uvést co nejvíce informací o zdroji. Doporučuje se vytváření citace podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Pokud některý z údajů o prameni dokumentu nám není znám a není možné jej zjistit, přeskočíme jej.
- **Z jiných pramenů citujeme, abychom naše názory mohli podpořit jinými odbornými autoritami, mohli polemizovat s názory odborných autorit a vytvořit vlastní závěry.**
- **Citujeme z důvěryhodných zdrojů** – veškerá fakta přebíráme z originálu, prvního nebo posledního autorem revidovaného vydání, překladů povolených autorem. Tzv. „citací z druhé ruky“ využíváme jen ze závažných důvodů, když např. originál není dostupný nebo byl zničený apod. Citujeme-li z neautorizovaných děl, na tuto skutečnost upozorníme.
- **Neuvádíme prameny nesouvisející s naší prací** – někdy se objevují tendence uvádět do seznamu bibliografických citací i zdroje, které nebyly při práci použity, za účelem vytvoření dojmu odborné erudovanosti autora odborného textu. Toto jednání je nepřipustné a neetické.
- **Necitujeme z vlastních děl nesouvisejících s tématem** – někteří autoři v zájmu propagace vlastních předchozích textů citují sebe sama, ačkoliv předchozí příspěvek nijak nesouvisí s aktuálním tématem. I toto jednání je považováno za neetické.
- **Sjednocujeme formální úpravu citací** – dohlédneme, abychom v celém textu měli sjednocenou podobu citací. Proto máme např. všechny bibliografické citace uvedeny na konci kapitoly, přičemž jsou označeny pořadovým číslem, které je v textu formou horního indexu uvedeno za citátem. Využíváme-li v textu citace, rozhodneme se pro některou z variant (Např. užíváme stále podobu (PŘÍJMENÍ, rok: strana) nebo (rok: strana), ale rozhodně nekombinujeme obě varianty.)
- **Bibliografické citace vytváříme tzv. s knihou v ruce** – při práci s pramenem si ihned poznačujeme veškeré údaje o něm, nejlépe ihned v podobě bibliografické citace. Nejenže se tak vyhneme obtížnému zpětnému dohledávání zdroje, ale zároveň se neustále procvičujeme v tvorbě bibliografických citací.

Použitá a doporučená literatura

ČMEJRKOVÁ, Světlá - DANEŠ, František - SVĚTLÁ, Jindra. *Jak napsat odborný text*. Praha : Leda, 1999. 255 s.
ISBN 80-85927-69-1

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc : Votobia, 1997. 271 s.
ISBN 80-7198-173-7
Doporučená četba na s. 28-33, 38-41, 67-73, 77-81, 86-87, 139-141, 184-212, 228-229.

FILKA, Jaroslav. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno : Knihař, 2002. 223 s.
ISBN 80-86292-05-3

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 4. vyd., přeprac. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 568 s.

KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisać vysokoškolské a kvalifikačné práce*. 2. dopl. vyd. Bratislava : Stimul, 1998. 117 s.
ISBN 80-85697-82-3

LIŠKA, Václav. *Doctorandus : (průvodce budoucích Ph.D.)*. Praha : Professional publishing, 2004. 149 s.
ISBN 80-86419-60-6

Pravidla českého pravopisu. Praha : Academia, 1998. 391 s.
ISBN 80-200-0475-0

ŠESTÁK, Zdeněk. *Jak psát a přednášet o vědě*. Praha : Academia, 2002. 204 s.
ISBN 80-200-0755-5
Doporučená četba na s. 39-40, 97-127, 154-155.

VOŽENÍLEK, Vít. *Diplomové práce z geoinformatiky*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 61 s.
ISBN 80-244-0469-9
Doporučená četba na s. 9-30, 43-45.

VYMĚTAL, Jan - VÁCHOVÁ, Miriam. *Úvod do studia odborné literatury*. Praha : Orac, 2000. 287 s.
ISBN 80-86199-19-3